

E-ČASOPISNA DOKUMENTACIJA IN NJENA PRAKTIČNA UPORABA

Brane Šalamon *

UDK: 004.738.5:930.253

Brane Šalamon: E-časopisna dokumentacija in njena praktična uporaba. Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. Zbornik referatov z dopolnilnega izobraževanja, Maribor 1/2002, št. 1, str. 295 - 298.

Izvirnik v slovenščini, izvleček v slovenščini in angleščini, povzetek v angleščini.

Postavljanje elektronskih dokumentacij in arhivov so je znašlo pred velikimi problemi. Na eni strani je problem obsega, ob hitro rastočem obsegu, elektronski mediji za hranjenje arhivskega gradiva se prehitro spreminjajo in postavlja je problem uporabe arhivov in dokumentaciji v elektronski obliki.

UDC: 004.738.5:930.253

Brane Šalamon: E-newspaper Documentation and its Practical Use. Technical and Field Related Problems of Traditional and Electronic Archiving. Conference Proceedings, Maribor 1/2002, No. 1, pp. 295 - 298.

Original in Slovenian, abstract in Slovenian and English, summary in English.

The creation of an electronical documentation and/or electronical archives is expecting many difficulties. On one hand there is the problem of the size, because of its rapid growth. On the other hand electronic media change so fast that the use of electronical archives and documentation is very uncertain.

V osnovi lahko začnemo razpravo o elektronski časopisni dokumentaciji z ugotovitvijo, da je postal internet, najbolj demokratičen in razširjen medij doslej, nepregleden. Nad nekaj milijardami spletnih strani, ki se povečujejo s hitrostjo treh milijonov spletnih strani na dan, nima pregleda nihče, niti najbolj zmogljivi iskalni stroji. Ob takšnem širjenju interneta sta postala sploh vprašljiva smiselnost in njegova vsebina in komu je namenjena. Povprečni svetovni uporabnik interneta ga uporablja 15 dni na mesec, dobrih 45 minut na dan in si v povprečju ogleda po 40 spletnih strani, od tega jih polovica uporablja bolj ali manj zaznamke, priljubljene strani iz t.i. Bookmarkov, ki se ne spreminjajo pogosto.

1. PROBLEM OBSEGA

Večanje internetnega obsega in s tem vsebin, nad katerimi izgublamo nadzor in pregled, je presenetljivo hiter. Po Metcalfovem zakonu vrednost mreže narašča s kvadratom vozlišč in večja mreža ima tudi kvadratno večjo vrednost in je torej internet, še enkrat potrjeno, izjemnega pomena. Po Sidgemorjevem zakonu pa je rast prometa omrežja eksponentna in se podvoji na vsake tri mesece.

* Brane Šalamon, Odgovorni urednik spletnih izdaj in dokumentacije Dnevnik d.d., Kopitarjeva 2, 1000 Ljubljana, Slovenija.

Ob vsem tem večanju prometa in števila spletnih strani imajo pomembno vlogo tudi mediji v svojih spletnih izdajah oz. spletnih verzijah, še posebej po tistem, ko je leta 1969 New York Times postavil že svoj prvi, poskusni elektronski arhiv. Ta časopis je že leta 1974 svoj elektronski arhiv prepustil javni uporabi, ob primerni odškodnini in odprlo se je novo področje za arhivsko-dokumentarno dejavnost, ko imamo prvič možnost vpogleda v svojevrstni planetarni medijski arhiv. Ob sedanjem tehnološkem razvoju na področju informacijske tehnologije smo vedno bližje uresničevanju idej preteklosti in praktično iz dneva v dan doživljamo novo računalniško, informacijsko oziroma omrežno revolucijo.

Vpogled v vse, kar nastane v medijskem prostoru, predstavlja izziv popolnega nadzora in spremembe na tem področju, ko imajo arhivisti oz. dokumentalisti pogojno popolni nadzor na celotno vsebino, predstavlja svojevrstni družbeni, ekonomski, politični, celo semantični fenomen. Arhiviranje oz. dokumentalistika dobivata z novim medijem nove možnosti, vendar ta medij še ni povsem dorečen. Danes se to področje preizkuša brez znanja in pravil, podobno kot se je to počelo v začetni fazi radia in televizije, z enim sami ciljem, da se izlušči bistvena prednost. Takšnih prednosti arhivistika oz. dokumentalistika ni imela še nikoli, še posebej zato, ker so v sodobnih arhivih na enem mestu integrirana besedila, ton in slika, ker so integrirane prednosti arhivskega oz. dokumentalističnega dela s področja tiska, radia in televizije. Spletni arhivi so postali celo ekonomska kategorija, saj dobiva osnovni prihodek 10,4 % ameriških spletnih medijev prav iz ponujanja oz. prodajanja arhivskega gradiva.

2. PROBLEM MEDIJA

Medijski arhivi na internetu oz. v elektronski obliki danes predstavljajo za stroko in uporabnike veliki izziv, ki pa ni rešil osnovnih vprašanj oz. problemov. Z e-arhiviranjem je rešen problem kratke dostopnosti dokumentov na internetu, kjer je povprečna življenjska doba od 45 do 70 dni. Verjetno pa ni rešen osnovni problem trajnosti sodobnih elektronskih medijev, na katere hranimo arhivsko oz. dokumentarno gradivo.

Preteklost hranjena na časopisnem papirju današnje kvalitete naj bi zdržala od 10 do 30 let, na kislem papirju je obstanek do 30 let, kar je nekaj več od sprejemljive kvalitete hranjene na tonskih in video trakovih, kjer je ta življenjska doba do 20 let.

Večji problem so sodobni arhivski mediji, CD plošče in optični diski, ki naj bi teoretično zdržali od 30 do 100 let. Teoretično zato, ker so ti sodobni arhivski mediji nastali šele pred kratkim in s trajnostjo zapisov nimamo praktičnih izkušenj. Največjo in verjetno najbolj bolečo izkušnjo imamo z zgodnjimi arhivskimi elektronskim mediji, kakršni so bili magnetni trakovi in diskete različnih velikosti.

Tedanje zagotavljanje, da gre za »trajno« rešitev arhiviranja podatkov iz prve polovice sedemdesetih let prejšnjega stoletja, se je izkazalo za napačno. Hitri tehnološki razvoj je prinesel nove arhivske medije in zaradi njih so bile opuščene stare tehnološke rešitve, nove pa so zahtevale nove medije. V tem razvoju informacijske tehnologije je bilo potrebno neprestano ponavljati presnemavanje oz. prenos podatkov s starih elektronskih medijev na nove. Danes je popolnoma očitno, da kdor ni prenesel arhivskega gradiva iz zgodnjih let računalniškega razvoja v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, da je praktično izgubil vso gradivo. Sistemi, ki bi prepoznavali tedanje diskete in tedanje trakove, so namreč zelo redki in

marsikje so povsem izginili. V nekaj letih je medij, kakršen je disketa, doživel popolno spremembo in obstala je le disketa v sedanji obliki, ki jo vse pogosteje nadomeščajo druge oblike medijev. Celo CD plošče se v zadnjih petih letih vse pogosteje nadomeščajo z DVD ploščami.

Arhivisti in dokumentalisti imajo v sodelovanju s strokovnjaki s področja računalništva v bistvu neprestani problem stalnega prenosa na nove medije, ker še posebej najsodobnejšim medijem, kakršen je CD plošča, njihova obstojnost, ki jo teoretično in praktično napovedujejo, ni dokazana. Podoben problem predstavljajo diski, kjer se obseg zahtev za prostorom širi z istim obsegom, kot se širi število spletnih strani. Rešitve za hiter dostop do tako hranjenih podatkov zahtevajo torej vedno bolj zmogljive medije, takšne rešitve pa postajajo vse dražje in arhivsko-dokumentarna dejavnost postaja z novimi tehnološkimi rešitvami v bistvu zelo draga.

3. PROBLEM UPORABE

Predvsem na področju dokumentalistike so novi arhivski mediji prinesli velike prednosti pri obdelavi gradiva, bile pa so tudi pričakovane prednosti pri uporabnikih. Tako hitro dostopnega in preglednega dokumentarnega gradiva v tako velikem obsegu doslej še ni bilo.

Ne glede na prednosti je elektronska dokumentacija tiskanih medijev povzročila veliko spremembo pri dojemanju tiskanega gradiva. Uporabniki klasičnih, časopisnih dokumentacij so doslej uporabljali fizično gradivo časopisne dokumentacije v obliki papirja, ki je nudil pomembni »fizični« kontakt. V tehniki pisanja novih besedil na osnovi dokumentarnega časopisnega gradiva še vedno prevladuje način, da ima avtor ob pisanju novih besedil vpogled v celoto dokumentarnih gradiv. Razprostrti originali in kopije dokumentarnega gradiva tiskanih medijev predstavljajo možnost in osnovo za analitično delo, primerjanje in vrednotenje različnih besedil.

Elektronska dokumentacija tiskanih medijev je odločilno vplivala na tehniko pisanja, saj je dosedanjo časopisno dokumentacijo v fizični obliki nadomestil elektronski prikaz na ekranu in morebitni izpis te vsebine. V tej novi obliki uporabnik elektronske dokumentacije nima hkrati pred seboj več celote vseh gradiv, temveč le delne prikaze na ekranu. Tudi tiskanje teh vsebin z ekrana v bistvu ne spreminja negativnega odnosa do elektronske dokumentacije časopisov. Ne glede na to, da je dostop do teh gradiv hiter in popoln, ga omejuje preglednost, vedno ponovno tiskanje rezultatov z ekrana, pa povečuje porabo papirja in elektronska dokumentacija časopisov postaja zaradi vedno pogostejšega tiskanja dražja.

4. PROBLEM JEZIKA

Problem jezika se pojavlja v okviru možnosti, da bi se tudi elektronske dokumentacije in arhivi začeli tržiti na način, kot to počno tuji medijski arhivi in dokumentacije. Angleški jezik uporablja 40 % odrasle populacije v Sloveniji in uporaba tujih elektronskih dokumentacij ni problematična, veliko bolj je problematično, da lahko slovenske elektronske dokumentacije in arhive uporablja zelo majhno število interesentov. Problem slovenskega jezika v elektronskih dokumentacijah je, da se bo v prevladi angleškega jezika na internetu povsem izgubil, še posebej zato, ker v procesu pridruženja in vključevanja v EU se tranzicijske države za vsako ceno približujejo EU, tudi za ceno vse pogostejšega uvajanja in prevajanja v angleški jezik. Kako se bo slovenski jezik utrdil v internetu,

ni povsem jasno, kot tudi še ni jasno, kako se bo utrdil v okviru EU. Začetno Bangemannovo priporočilo Svetu Evrope o informacijski družbi je sicer vsebovalo tudi napoved oz. pričakovanje: »Nove priložnosti za izražanje kulturne tradicije in identitete. Za tiste, ki se nahajajo na periferiji Združene Evrope pa minimiziranje razdalje in odmaknjenosti.« Teoretična obljuba o mednarodni uporabnosti jezika je bila ponovljena tudi v Bonnski ministrski deklaraciji: »Bodo ministri podprli vsa prizadevanja, ki so usmerjena k razširjanju informacijske vsebine o kulturah, uporabo in razvoj informacijske tehnologije in metod, ki olajšujejo prenos informacij med različnimi jeziki, kot tudi napore, usmerjene v trenutno nastajajoče mednarodne standarde, ki dovoljujejo jezikom, zapisanim z različnimi nabori znakov, enakovredno uporabo v omrežjih.«

Izredno bogati elektronski arhivi slovenskih tiskanih medijev tako nenadoma postajajo zanimivi le za tiste, ki obvladajo slovenski jezik in s tem smo izgubili veliko prednost pred mnogimi drugimi, ki lahko svoje elektronske arhive in dokumentacije ponujajo v svetovnem omrežju. V Sloveniji smo obstali z uresničevanjem projektov prevodov bistvenih dokumentarnih gradiv in celo tekočih, dnevnih informacij in se s tem povsem izoliramo od svetovnega oz. evropskega dogajanja.

VIRI:

- *Bell Hudson: Internet Research: Electronic Networking Applications and Policy, New York 2000*
- *Boyce B. Peter, We are all publishers now. What does that mean?, American Astronomical Society USA, 1999*
- *Morgan Stanley Dean Witter, The European Internet Report 1999*
- *NEC Research Institute, Princeton USA, 2001*
- *Online Journalism, Review, <http://ojr.usc.edu>*
- *The Fight for civil right marches on, Guardian, <http://www.guardian.com>*
- *The New York Times, www.nytm.com*
- *The Poynter Institute, New Media Timeline, <http://www.poynter.org>*

ZUSAMMENFASSUNG

E- ZEITUNGS DOKUMENTATION UND IHR PRAKTISCHER GEBRAUCH

Die elektronischen Dokumentationen sind in letzter Zeit die einzige Art und Weise das umfangreiche Material, dass in elektronischen bzw. in Netzmedien entsteht auf zu bewahren. Bei so schnell steigendem Umfang des Materials kommen viele Probleme mit der Aufbewahrung vor, vor allem weil die Aufbewahrung leistungsfähige Medien erfordert. Die haben sich zu letzt schnell verändert und das erforderte das unaufhörliche Überschreiben des Dokumentarmaterials aus alten in neue Medien. Elektronische Dokumentationen haben auch Auswirkung auf die Anwendungsweise, was besonders in Medienmitten merkmalttragend ist. Bei internationaler Einschliessung Sloweniens kommt auch die Frage der Art der Vermarktung bzw. des Verkaufs des Dokumentarmaterials vor. Das ist in slowenischer Sprache im Wesentlichen unverständlich und so unbedeutend für die Mehrheit in englischsprachiger Internetwelt.